

ارزیابی جو روانی - اجتماعی کلاس درس در شناسایی ساختار درونی مدرسه و ارتباط آن با خلاقیت دانش آموزان

حامد خانی^۱
حسن فاضلی^۲
یوسف کریمی^۳
موسی بندک^۴
نسیبه پرگاری^۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۹/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۳/۶

چکیده

هدف: از آنجا که محیط کلاس درس در فرایند تدریس و یادگیری و همچنین رشد شناختی و عاطفی دانش آموزان نقش مهمی دارد، بنابراین، هدف اساسی این پژوهش ارزیابی جو روانی- اجتماعی کلاس درس برای شناسایی ساختار درونی مدرسه و ارتباط آن با خلاقیت دانش آموزان در سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹ می باشد.

۱. کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی hkhani@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه علامه طباطبایی hasan.fazeli@gmail.com

۳. کارشناس ارشد مشاوره شغلی، عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران
(نویسنده مسئول) yukarimi@yahoo.com

۴. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه علامه طباطبایی mosabandak@yahoo.com

۵. کارشناس ارشد مشاوره دانشگاه علامه طباطبایی psy_276@yahoo.com

روش: این پژوهش با توجه به هدف خود از نوع مطالعات کاربردی و بر حسب روش و گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی-پیمایشی بوده و جامعه آماری آن شامل کلیه دانش‌آموزان پایه پنجم مدارس ابتدایی دولتی شهر تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ است. تعداد دانش‌آموز پسر در پژوهش حاضر شرکت داشتند که با ترکیبی از روش‌های نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و طبقه‌ای نسبی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها نیز شامل دو پرسشنامه محقق ساخته (پرسشنامه جوّ روانی-اجتماعی کلاس و پرسشنامه خلاقیت) بوده است. برای تحلیل داده‌ها از آمار استنباطی (آزمون دو جمله‌ای و رگرسیون چندگانه گام به گام)، و نرم افزار "اس.پی.اس.اس" استفاده گردید.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان پایه پنجم مؤلفه‌های (برخوردراری از حمایت معلم، نظم و سازماندهی به مطالب) را مطلوب و مؤلفه‌های از قبیل (مشارکت، وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان، اهمیت دادن به کار و تکلیف، کاربرد قوانین و مقررات) را نسبتاً مطلوب و مؤلفه (نوآوری آموزشی) را نامطلوب ارزیابی کردند. همچنین نتایج رگرسیون چندگانه گام به گام در این پژوهش نشان داد که سه مؤلفه جوّ روانی-اجتماعی از قبیل نوآوری آموزشی، برخورداری از حمایت معلم، وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان قدرت پیش‌بینی خلاقیت را دارند.

نتیجه‌گیری: از آن جا که جوّ کلاس درس تصمیم‌گیرنده اصلی یادگیری و رفتار کلاسی می‌باشد و نیز بر اساس نتایج این پژوهش تا حدودی قادر به پیش‌بینی خلاقیت دانش‌آموزان است، باید معلمان، و همچنین دانش‌آموزان به منظور ترغیب خلاقیتشان محیط گرم، صمیمی، و یادگیری عاطفی را ترویج دهند، و از این طریق منجر به اصلاح و بهبود مدرسه شوند.

کلید واژه (گان): جوّ روانی-اجتماعی، جوّ کلاس درس، خلاقیت دانش‌آموزان.

مقدمه

تحلیل شرایط درونی مدارس نیازمند تمرکز بر دو مفهوم مرتبط فرهنگ و جوّ سازمانی است. هر دو مفهوم به این نکته اشاره می‌کنند که رفتار در سازمان فراتر از جوانب رسمی و فردی است و از نیروهای مشهود و نامشهود سازمانی تأثیر می‌گیرد. فرهنگ سازمانی^۱ به

1. organizational culture

هنجارهای رفتاری، مفروضه‌ها، ارزش‌ها و باورهای سازمانی، اشاره می‌کند و جوّ سازمانی^۱ بر ادراک‌های افراد سازمان که بازتاب هنجارها، مفروضات و باورهای سازمانی است، دلالت دارد. هر یک از این دو مفهوم رساننده این معنا است که در سازمان‌های رسمی، وجهی طبیعی، خودجوش و انسانی وجود دارد. بنابراین رفتار در سازمان‌های رسمی نه تنها از سیستم‌های ساختاری و فردی بلکه همچنین از ارزش‌ها و جهت‌گیری‌های مشترکی که در گروه‌های کار به ظهور می‌رسند (یعنی فرهنگ سازمانی) تأثیر می‌پذیرند (علاقه بند، ۱۳۸۸).

جو به عنوان بخشی از فرایندهای سازمانی کارکرد موفق سیستم‌ها را هدایت می‌کند، به طور منظم در مدرسه و همچنین در کلاس درس وجود دارد و آن چیزهایی را که وانمود می‌کند تنها مربوط به ظاهر خارجی‌شان نیست، بلکه از آن بسیار عمیق‌تر است. جو کلاس درس یکی از اجزاء ساختار داخلی مدرسه است. جو کلاس درس به عنوان محیط یادگیری^۲ (بعضی اوقات با اصطلاحاتی از قبیل اتمسفر^۳، محیط^۴، اکولوژی^۵، و محیط یا قلمرو اجتماعی^۶ بیان می‌شود) و با ساختار ارزش‌ها و هنجارهای خود می‌تواند جهت‌های معلمان و شاگردان را در رهبری موفقیت‌آمیز تدریس و یادگیری هدایت کند، و اثربخشی مجموعه سازمانی مدرسه را افزایش دهد. در حقیقت، آن جزئی از یک مجموعه محیطی مدرسه است، که بر پایه و اساس آن می‌توان به طور آشکار دید که معلمان، کارکنان، شاگردان، و دیگر پرسنل چگونه آن را احساس می‌کنند (کوکسکا^۷، ۲۰۱۰).

بلوم^۸ (۱۹۶۴) معتقد است که شرایط، نیروها و محرک‌های خارجی (اعم از فیزیکی، اجتماعی، ذهنی) جو را به وجود می‌آورد و درونی‌ترین کنش، واکنش‌های اجتماعی از یک

-
1. organizational climate
 2. learning environment
 3. atmosphere
 4. ambience
 5. ecology
 6. milieu
 7. Kocoska
 8. Bloom

سو و نیروهای فرهنگی و سازمانی دوردست از سوی دیگر، می‌توانند جوّ روانی- اجتماعی کلاس را متأثر سازند.

نظریه کرت لوین با هرگونه بحثی به جوّ یا فضای اجتماعی کلاس درس مرتبط می‌شود. لوین^۱ معتقد بود که برای درک رفتار انسان باید به کل موقعیتی که رفتار در آن اتفاق می‌افتد توجه کرد. اصطلاح کل موقعیت به معنای انسان و محیط اوست. لوین اضافه می‌کند که ضرورتاً موقعیت، متشکل از عوامل و عناصر عینی و ملموس محیطی نیست، بلکه درک و برداشت خود فرد از آن موقعیت نیز تعیین کننده است و باید مورد توجه قرار گیرد (آونز^۲، ۱۹۸۶). او برای توصیف رفتار انسان فرمول زیر را ارائه داد و معتقد بود که رفتار انسان (B) نتیجه تأثیر متقابل، شخص (P) و محیط (E) است. بنابراین او اظهار کرد که تعامل متقابل بین شخص و محیط رفتار انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

جوّ کلاس درس به عنوان کیفیتی از محیط درک شده است. و آن تا حدی وضعیت سیال از تراکنش پیچیده بسیاری از فاکتورهای بی واسطه محیطی (از قبیل، فیزیکی، مادی، سازمانی، عملیاتی، و متغیرهای اجتماعی) می‌باشد. علاوه بر این، از آنجا که این مفهوم یک سازه روانی- اجتماعی است، ناظران و مشاهده کنندگان مختلف ممکن است از جوّ کلاس درس ادراک متفاوتی داشته باشند (موس، ۱۹۷۹). بنابراین، موس در تحقیقات اولیه خود محیط کلاس درس را در اصطلاح درک مشترک همه کسانی که در کلاس درس بودند اندازه‌گیری کرد. جوّ مدرسه و جوّ کلاس درس هر دو نفوذ و تأثیر فرهنگ مدرسه را که کیفیتی پایدار از ارزش‌های نهادینه، نظام باورها، هنجارها، ایدئولوژی‌ها، آیین‌ها و سنت‌ها است، منعکس می‌سازد (فرایبرگ^۳، ۱۹۹۹). البته فرهنگ و جوّ کلاس درس هر دو به وسیله محیط مدرسه و زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، و سیاسی شکل می‌یابد (از قبیل، خانه، محله، شهرستان، استان و کشور).

1. Lewin
2. Owens
3. Freiberg

مفاهیم کلیدی مربوط به فهم و درک جو کلاس درس عبارتند از:

سیستم اجتماعی سازمان، رفتارهای اجتماعی، روحیه دانش‌آموزان و کارکنان، قدرت، کنترل، هدایت و راهنمایی، حمایت، و سازه‌های ارزیابی، برنامه آموزشی و تحصیلی، ابلاغ انتظارات، کارآمدی و خواسته‌های پاسخگویی، انسجام، رقابت، پیوند مناسب بین یادگیرنده و متغیرهای کلاس درس، حفظ و نگهداری سیستم، رشد و تغییر، نظم و امنیت. ردولف موس^۱ (۱۹۷۹) چنین مفاهیمی را برای طبقه‌بندی محیط انسانی-اجتماعی در سه بعد قرار داده و آنها را برای توسعه جو مدرسه و کلاس درس مورد استفاده قرار می‌دهد. این سه بعد عبارتند از:

روابط^۲، که ماهیت و شدت روابط شخصی در درون محیط، میزان درگیری افراد با محیط و حمایت و کمک به یکدیگر را نشان می‌دهد.

رشد و پیشرفت شخصی^۳، جهت اساسی که در طول آن رشد شخصی و خود تقویتی (خود افزایی) رخ می‌دهد.

تغییر و نگهداری سیستم^۴، به این اشاره دارد که تا چه اندازه محیط منظم، و در انتظارات شفاف است و کنترل را حفظ و به تغییر واکنش و پاسخ می‌دهد.

بر اساس تحقیقات انجام شده ارتباط معنی داری بین جو روانی-اجتماعی کلاس درس و موضوعاتی از قبیل فعالیت‌های دانش‌آموزان، گرایش به هم‌کلاسی‌ها، گرایش به معلم، گرایش به مدرسه، رفتار، خودکارآمدی، خودتوانمندی یادگیری، خودپنداری، موفقیت و پیشرفت تحصیلی، رشد عاطفی و اجتماعی، سبک رهبری مدیر، مراحل اصلاحات آموزشی، خستگی (فرسودگی) معلم، و کیفیت زندگی مدرسه وجود دارد (فرایزر، ۱۹۹۸؛ فرایبرگ، ۱۹۹۹).

همچنین نتایج دسته‌ای از پژوهش‌ها حاکی از آن است که رضایت دانش‌آموزان از جو کلاس درس و همچنین با جو روانی-اجتماعی مناسب و مثبت در کلاس، احساس راحتی و

1. Rudolph Moos
2. relationship
3. personal development
4. system maintenance and change

کارایی بیشتری حاصل می‌شود و درگیری به عنوان یکی از مؤلفه‌های جوّ روانی - اجتماعی با الگوهای سازگاری ترویج می‌یابد (نیو بری^۱ و دیویز^۲، ۲۰۰۸؛ پاتریک و همکاران^۳، ۲۰۰۳). بنابراین، اقدام‌هایی که جهت بهبود آن صورت می‌گیرد، تنها به منظور تسهیل موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان نیست، بلکه دلایل انسانی ایجاب می‌کند که هر فرد بتواند در محیط یادگیری و تحصیل خود از فضای روانی، اجتماعی و فیزیکی سالم، پذیرا، عقلانی و آرام بخش برخوردار شود (جنکز^۴، ۱۹۷۲؛ مک فارلند و اپستین^۵، ۱۹۷۶؛ برک اور^۶، ۱۹۷۸؛ ویچر^۷، ۱۹۹۳؛ اینسکو و لانگرام^۸، ۱۹۹۷). بنابراین، تلاش برای شناسایی جوّ روانی - اجتماعی کلاس امری اجتناب ناپذیر است. برای این منظور، لازم است ابتدا ابعاد جوّ کلاس مشخص شود و سپس هر یک از اجزای تشکیل دهنده جو، روابط بین آنها و تنوع و گستردگی آنها طی برنامه خاصی مورد توجه قرار گیرد (بازرگان، ۱۳۷۳). تحقیقات نشان می‌دهد که نگرش معلمان به خلاقیت تأثیر مستقیمی بر غنی‌سازی محیط کلاس برای رشد خلاقیت دانش‌آموزان دارد (حسینی، ۱۳۸۸). به نظر پیازه جوّ روانی - اجتماعی مطلوب در کلاس جوی است که در آن دانش‌آموزان فعال باشند. روش فعال باعث شکفته شدن شخصیت عقلی، اخلاقی و سازمان یافتن مبادلات فکری کودکان می‌شود و فرد را به ابداع و خلاقیت وامی‌دارد و انگیزه و رغبت او را افزایش می‌دهد. به عقیده (بوگنر و بوگنر^۹، ۲۰۰۷) رها کردن استعدادهاى خلاق به طور عمد به دو شرط روان‌شناختی بستگی دارد: امنیت روانی^{۱۰} و آزادی روانی^{۱۱}. امنیت روانی بیرونی است؛ و آن به طور عمد به امنیت محیط وابسته است. بسیاری از محققان وضعیت را مایوس کننده و نامطلوب

1. Newberry
2. Davis
3. Patrick & et al
4. Jeanks
5. Mcpharland & Epstein
6. Brookover
7. Witcher
8. Inesco& Langram
9. Bogнар&Bognar
10. psychological safety
11. psychological freedom

تلقی می‌کنند. کودکان زمانی احساس امنیت می‌کنند که افراد دیگر آنچه را که آنها انجام می‌دهند، و ارزش قطعی‌یشان را بپذیرند، و حتی وقتی که در آن جا ارزشیابی بیرونی وجود ندارد با همدلی رفتار کنند. آزادی روانی درونی است و از کودک منشعب می‌شود و آن درگیری بازی با نمادها و استفاده از آنها برای خود ابرازی (ابراز عقاید و خصوصیات خود) می‌باشد (بیلجانا استوجانویا، ۲۰۱۰).

آماییل (۱۹۹۸) می‌گوید که تنها زمانی خلاقیت در سازمان بالا می‌رود که کل سازمان از آن حمایت کند. محیط و جوّ سازمانی نقش مهمی در خلاقیت و نواندیشی افراد ایفا می‌کند (آماییل، ترجمه قاسم زاده و عظیمی، ۱۳۸۱). در مطالعه دیگری، هنسی و آماییل نشان دادند که همانند مهارت‌های مربوط به تفکر خلاق، محیط و فضای اجتماعی فرد و نیز شرایطی که او در آن قرار دارد، می‌تواند به طور معناداری سطح خلاقیت را افزایش یا کاهش دهد (رایس، ۲۰۰۳).

مطالعات آماییل، یونگ، مامفرد و گوستافسون نشان می‌دهد رهبری معلم از عوامل تأثیرگذار بر خلاقیت دانش آموزان است (رایس، ۲۰۰۶).

جیمز هرن و موس (۱۹۷۸) در مطالعات خود مبنی بر تئوری هالند جوّ اجتماعی مربوط به کلاس درس را پیش بینی کردند و به این نتیجه دست یافتند که کلاس‌های هنر دارای نوآوری و خلاقیت بالا و رقابت، شفافیت قوانین، و کنترل معلم در این کلاس‌ها پایین بودند. در حالی که، کلاس‌های تحقیقی تأکید بالای بر وظیفه محوری و کنترل معلم داشتند و تأکید پایینی بر درگیری، وابستگی، و نوآوری داشتند.

رضایی (۱۳۸۲) در پژوهش خود نشان داد بین جوّهای باز و خلاقیت، رابطه معناداری وجود ندارد؛ ولی بین جوّهای بسته و کاهش خلاقیت رابطه معنادار وجود دارد.

ماهر و دیگران (۱۳۸۶) در پژوهش خود نشان دادند که راهبردهای سنجشی مورد استفاده در طرح ارزشیابی توصیفی، شرایط لازم را برای رشد بازده عاطفی دانش آموزان فراهم آورده، همچنین به ایجاد جوی مثبت، سازنده و حمایتگر و منسجم در کلاس درس کمک کرده و

بالاخره این که، به رشد توانایی‌های خلاقانه و آفرینش‌گرایانه در دانش‌آموزان منتهی می‌شود. تحقیقات نشان می‌دهند که محیط‌های که استقلال، ریسک‌پذیری، و انگیزه درونی را تشویق و ترغیب می‌کنند برای برانگیختن خلاقیت در کلاس مساعد هستند (هیل و اماویل، ۱۹۹۳؛ ریچاردسون، ۱۹۸۸؛ شاونزی، ۱۹۹۱).

مورگاننت^۱ (۱۹۹۱) اظهار کرد که کیفیت روابط بین معلم و دانش‌آموز می‌تواند دانش‌آموزان را به یادگیرنده فعال در کلاس درس تشویق کند، و آن منجر به برانگیختن و پرورش خلاقیت آن‌ها می‌شود. همچنین، تورنس و مایرز (۱۹۷۰) یافتند زمانی که معلمان کلاس را به یک محیط واکنشی تبدیل می‌کنند دانش‌آموزان درباره اظهارات و حالت‌های خلاقشان کمتر نگران هستند و ایده و افکارشان را در کلاس به اشتراک می‌گذارند.

شپیرو^۲ (۱۹۹۳) پیشنهاد می‌کند که گزینش و انتخاب مناسب فعالیت‌های کلاس درس می‌تواند منجر به جو مثبت در کلاس درس شود که در آن ارزش‌ها می‌تواند به اشتراک یا به چالش کشیده شود، انتظارات معلوم و مشخص و مورد بحث قرار می‌گیرد، و همچنین دانش‌آموزان می‌توانند فرصتی برای ایفای نقش رهبری در کلاس داشته باشند. در این نوع از محیط‌های کلاسی، دانش‌آموزان آمادگی بیشتری برای ریسک‌پذیری و تسهیم شدن در ایده‌های خلاق را دارند.

بنا بر آنچه گفته شد این نوشتار در پی بررسی و پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱. وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌های جو روانی - اجتماعی (مشارکت، دلبستگی متقابل میان دانش‌آموزان، برخورداری از حمایت معلم، نظم و سازمان‌دهی به مطالب، اهمیت دادن به کار و تکلیف، رعایت و کاربست مقررات، نوآوری آموزشی) در کلاس درس چگونه است؟

1. Morganett
2. Shapiro

۲. چه رابطه چندگانه معنی‌دار بین مؤلفه‌های جو روانی - اجتماعی کلاس (مشارکت، دلبستگی متقابل میان دانش‌آموزان، برخورداری از حمایت معلم، نظم و سازمان‌دهی به مطالب، اهمیت دادن به کار و تکلیف، رعایت و کاربست مقررات، نوآوری آموزشی) و خلاقیت دانش‌آموزان وجود دارد؟

روش پژوهش

آزمودنی‌ها: این مطالعه در سال تحصیلی ۱۳۸۹/۹۰ انجام شد و تعداد ۳۷۸ دانش‌آموز پایه پنجم پسر در پژوهش حاضر شرکت داشتند که به روش‌های ادغامی نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و طبقه‌ای نسبی انتخاب شدند. بدین صورت که ابتدا مناطق ۱۹ گانه شهر تهران در ۵ خوشه شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز قرار گرفتند، که از خوشه شمال منطقه ۲، خوشه جنوب منطقه ۱۵، خوشه شرق منطقه ۱۳، خوشه غرب منطقه ۹، خوشه مرکز منطقه ۱۰ به صورت تصادفی انتخاب شدند. سپس به منظور مشخص کردن درصد و تعداد نمونه در مناطق انتخابی از نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی استفاده شد. از کل نمونه ۲۷۷ نفر یعنی (۷۳٪) ۱۱ سال و تعداد ۱۰۱ نفر یعنی (۲۷٪) ۱۲ سال داشتند.

ابزارها: پرسشنامه محقق ساخته جو روانی - اجتماعی کلاس که دارای هفت خرده مقیاس مشارکت، وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان، برخورداری از حمایت معلم، اهمیت دادن به کار و تکلیف، نظم و سازمان‌دهی به مطالب، کار بست قوانین و مقررات، نوآوری آموزشی (جدول ۱) می‌باشد. برای طراحی این پرسشنامه از طیف چهار گزینه‌ای لیکرت استفاده گردید، که به صورت (کاملاً موافق ۴ نمره، موافق ۳ نمره، مخالف ۲ نمره، کاملاً مخالف ۱ نمره) می‌باشد. ۲- پرسشنامه محقق ساخته خلاقیت که به صورت کلی و بر اساس ادبیات موضوع تنظیم شد. برای طراحی این پرسشنامه از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده گردید، که به صورت (همیشه ۵ نمره، اغلب اوقات ۴ نمره، گاهی اوقات ۳ نمره، به ندرت ۲ نمره، هرگز ۱ نمره) می‌باشد. روایی این

پرسشنامه‌ها از طریق روایی صوری بررسی شد و پایایی آنها از طریق ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب (۰/۸۴) و (۰/۷۶) محاسبه و مورد تأیید قرار گرفت.

اجرا: برای بررسی سؤال اول از آمار توصیفی استفاده شد. به عبارت دیگر برای تعیین وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌های جوّ روانی- اجتماعی کلاس از آمار توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) استفاده گردید و بر اساس میانگین وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌ها بر روی یک پیوستار که شامل سه نقطه (نامطلوب، نسبتاً مطلوب، و مطلوب) بود، قرار گرفت. و به منظور تعیین تفاوت معنادار بین نظرات دو گروه موافق و مخالف در سطح اطمینان ۹۹٪ از آزمون دوجمله‌ای استفاده گردید. همچنین به منظور بررسی سؤال دوم از رگرسیون چندگانه گام به گام استفاده شد. و داده‌های جمع آوری شده به کمک برنامه اس پی اس^۱ تحلیل شد.

یافته‌های تحقیق

وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌های جوّ روانی- اجتماعی (مشارکت، دلبستگی متقابل میان دانش‌آموزان، برخورداری از حمایت معلم، نظم و سازمان دهی به مطالب، اهمیت دادن به کار و تکلیف، رعایت و کاربست مقررات، نوآوری آموزشی) در کلاس درس چگونه است؟

جدول ۲. آمار توصیفی هر یک از مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	تعداد	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف استاندارد
مشارکت	۳۷۸	۵/۰۰	۱۶/۰۰	۱۱/۹۱۰۱	۲/۱۵۱۳۹
وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان	۳۷۸	۱۰/۰۰	۲۶/۰۰	۱۹/۴۸۹۴	۲/۸۰۶۹۹
برخورداری از حمایت معلم	۳۷۸	۱۸/۰۰	۴۴/۰۰	۳۴/۲۰۹۰	۵/۷۹۴۵۶
اهمیت دادن به کار و تکلیف	۳۷۸	۱۰/۰۰	۳۲/۰۰	۲۴/۰۷۶۷	۴/۷۷۵۲۶

۱. spss

۳/۹۱۹۳۲	۲۱/۷۴۸۷	۲۸/۰۰	۹/۰۰	۳۷۸	نظم و سازماندهی به مطالب
۳/۷۶۱۹۴	۱۹/۹۰۲۱	۲۸/۰۰	۸/۰۰	۳۷۸	کاربست قوانین و مقررات
۳/۲۰۳۷۵	۸/۴۴۹۷	۱۶/۰۰	۴/۰۰	۳۷۸	نوآوری آموزشی
جدول ۳. وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌های جو روانی- اجتماعی					
۴ تا ۸ (نامطلوب)		۹ تا ۱۲ (نسبتاً مطلوب)		۱۳ تا ۱۶ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه مشارکت	
۷ تا ۱۴ (نامطلوب)		۱۵ تا ۲۱ (نسبتاً مطلوب)		۲۲ تا ۲۸ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان	
۱۱ تا ۲۲ (نامطلوب)		۲۳ تا ۳۳ (نسبتاً مطلوب)		۳۴ تا ۴۴ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه برخورداری از حمایت معلم	
۸ تا ۱۶ (نامطلوب)		۱۷ تا ۲۴ (نسبتاً مطلوب)		۲۵ تا ۳۲ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه اهمیت دادن به کار و تکلیف	
۷ تا ۱۴ (نامطلوب)		۱۵ تا ۲۱ (نسبتاً مطلوب)		۲۲ تا ۲۸ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه نظم و سازماندهی به مطالب	
۷ تا ۱۴ (نامطلوب)		۱۵ تا ۲۱ (نسبتاً مطلوب)		۲۲ تا ۲۸ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه کاربرد قوانین و مقررات	
۴ تا ۸ (نامطلوب)		۹ تا ۱۲ (نسبتاً مطلوب)		۱۳ تا ۱۶ (مطلوب)	
		✓		وضعیت موجود مؤلفه نوآوری آموزشی	

همان‌طور که مشاهده می‌شود یافته‌های توصیفی (تعداد، میانگین، و انحراف استاندارد) در جدول ۲ برای هر یک از مؤلفه‌ها ارائه شده است، که بر اساس اطلاعات جدول ۲ وضعیت موجود هر یک از مؤلفه‌ها در جدول ۳ نیز آمده است. جدول ۳ به صورت یک پیوستار سه نقطه‌ای (نامطلوب، نسبتاً مطلوب، و مطلوب) می‌باشد که این سه نقطه بر اساس تعداد گویه‌ها و تعداد گزینه‌های آن طراحی شده است. به عنوان مثال، مؤلفه مشارکت دارای ۴ گویه و با توجه به اینکه پرسشنامه نیز به صورت طیف چهار گزینه‌ای لیکرت می‌باشد، میانگین این مؤلفه می‌تواند از ۴ تا ۱۶ ادامه پیدا کند.

جدول ۴ به بررسی جو روانی- اجتماعی کلاس می‌پردازد که در مجموع ۶۷ درصد از دانش‌آموزان وضعیت موجود را مطلوب ارزیابی کرده‌اند

جدول ۴. فراوانی و فراوانی تراکمی کل جو روانی- اجتماعی

شاخص‌های آماری مقیاس‌ها	فراوانی	فراوانی درصدی	فراوانی تراکمی درصدی
کاملاً مخالف	۲۴۱۱	۱۳/۳	۱۳/۳
مخالف	۳۵۴۹	۱۹/۶	۳۲/۹
موافق	۵۱۹۸	۲۸/۶	۶۱/۵
کاملاً موافق	۶۹۸۶	۳۸/۵	۱۰۰
کل	۱۸۱۴۴	۱۰۰	

برای بررسی تفاوت معنادار میان نظرات موافق و مخالف از آزمون دوجمله‌ای استفاده می‌شود که نتایج آن در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. آزمون دوجمله‌ای برای جو روانی- اجتماعی کل

شاخص آماری مقیاس‌ها	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت ملاک	سطح معناداری
مخالف	۵۹۶۰	۰/۳۳	۰/۵۰	۰/۰۰۰
موافق	۱۲۱۸۴	۰/۶۷		
کل	۱۸۱۴۴	۱۰۰		

همان‌طور که از نتایج جدول ۵ مشاهده می‌شود تفاوت معناداری بین نظرات دو گروه موافق و مخالف وجود دارد که مقدار سطح معناداری محاسبه شده کوچک‌تر از ۰/۰۱ می‌باشد بنابراین با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت که بین دو نسبت تفاوت معنادار وجود دارد و از آنجا که نسبت افراد موافق ۶۷٪ می‌باشد پس می‌توان گفت که وضعیت موجود کلاس درس نسبتاً مطلوب است.

چه رابطه‌ای بین مؤلفه‌های جو روانی - اجتماعی کلاس (مشارکت، دلبستگی متقابل میان دانش‌آموزان، برخورداری از حمایت معلم، نظم و سازمان دهی به مطالب، اهمیت دادن به کار و تکلیف، رعایت و کاربست مقررات، نوآوری آموزشی) و خلاقیت دانش‌آموزان وجود دارد؟

جدول ۶. معادله رگرسیون

مقدار F^2	مقدار R^2	مقدار F^2 تعدیل شده	شاخص‌های آماری گام‌ها
۳۴/۸	۱۲/۱	۱۱/۹	گام اول
۴۲/۱	۱۷/۷	۱۷/۳	گام دوم
۴۷/۰	۲۲/۱	۲۱/۵	گام سوم

جدول ۶ نشان می‌دهد که تحلیل رگرسیون تا سه گام پیش رفته است که در گام اول متغیر نوآوری آموزشی وارد معادله رگرسیون شده است که میزان همبستگی آن با خلاقیت برابر با ۳۵٪ و مقدار ضریب تعیین F^2 برابر با ۱۲٪ و نیز مقدار F^2 تعدیل یافته برابر با ۱۱۹٪ می‌باشد بدین معنی که ۱۱۹٪ از تغییرات خلاقیت توسط این متغیر تبیین می‌شود. در گام دوم با اضافه شدن متغیر برخورداری از حمایت معلم مقدار F^2 تعدیل یافته به ۱۷۳٪ افزایش می‌یابد و در نهایت در گام سوم با اضافه شدن متغیر وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان مقدار F^2 تعدیل یافته به ۲۱۵٪ افزایش می‌یابد بدین معنی که این سه متغیر با هم ۲۱۵٪ از تغییرات خلاقیت را تبیین می‌کنند. جدول ۷ آنالیز واریانس بررسی معنی داری مدل رگرسیون می‌پردازد که نتایج حاکی

از معنی دار بودن مدل رگرسیون در هر سه گام می‌باشد که مقدار f محاسبه شده در گام اول برابر با $۵۱/۷۱$ با درجه‌های آزادی ۱ و ۳۷۶ و مقدار f محاسبه شده در گام دوم برابر با $۴۰/۴$ با درجه‌های آزادی ۲ و ۳۷۵ و در گام سوم مقدار f محاسبه شده برابر با $۳۵/۳۴$ با درجه‌های آزادی ۳ و ۳۷۴ بزرگتر از مقدار بحرانی می‌باشند و سطح معناداری در هر سه گام کوچک‌تر از سطح $۰/۰۱$ می‌باشد که نشان دهنده معنی دار بودن مدل رگرسیون می‌باشد.

جدول ۷. آنالیز واریانس

شاخص آماری منابع تغییر	مجموع مجذورها	درجه‌های آزادی	میانگین مجذورها	مقدار f	سطح معناداری
رگرسیون	۸۴۰۰/۰۲۲	۱	۸۴۰۰/۰۲۲	۵۱/۷۱۶	۰/۰۰۰
باقی مانده	۶۱۰۷۲/۴۶۷	۳۷۶	۱۶۲/۴۲۷		
کل	۶۹۴۷۲/۴۸۹	۳۷۷			
رگرسیون	۱۲۳۱۱/۰۵۴	۲	۶۱۵۵/۵۲۷	۴۰/۳۸۳	۰/۰۰۰
باقی مانده	۵۷۱۶۱/۴۳۵	۳۷۵	۱۵۲/۴۳۰		
کل	۶۹۴۷۲/۴۸۹	۳۷۷			
رگرسیون	۱۵۳۴۷/۰۷۳	۳	۵۱۱۵/۶۹۱	۳۵/۳۴۹	۰/۰۰۰
باقی مانده	۵۴۱۲۵/۴۱۷	۳۷۴	۱۴۴/۷۲۰		
کل	۶۹۴۷۲/۴۸۹	۳۷۷			

جدول ۸. ضرایب رگرسیون

شاخص‌های آماری گام‌ها	مقادیر استاندارد نشده		مقدار B	مقدار بتا	مقدار t	سطح معناداری
	خطای استاندارد	مقدار				
۱	مقدار ثابت	۳۰/۲۲۳	۳/۳۰۳		۹/۱۴۹	۰/۰۰۰
	نوآوری آموزشی	۱/۸۱۲	۰/۲۵۲	۰/۳۴۸	۷/۱۹۱	۰/۰۰۰
۲	مقدار ثابت	۱۳/۶۹۸	۴/۵۷۰		۲/۹۹۸	۰/۰۰۰
	نوآوری آموزشی	۱/۶۵۸	۰/۲۴۶	۰/۳۱۸	۶/۷۴۰	۰/۰۰۰
	برخوررداری از حمایت معلم	۰/۵۳۴	۰/۱۰۵	۰/۲۳۹	۵/۰۶۵	۰/۰۰۰
۳	مقدار ثابت	۱۷/۹۳۸	۴/۵۴۸		۳/۹۴۴	۰/۰۰۰
	نوآوری آموزشی	۱/۶۷۹	۰/۲۴۰	۰/۳۲۲	۷/۰۰۵	۰/۰۰۰
	برخوررداری از حمایت معلم	۰/۹۶۹	۰/۱۴۰	۰/۴۳۴	۶/۹۲۶	۰/۰۰۰
	وابستگی متقابل میان دانش آموزان	-۰/۸۱۳	۰/۱۷۸	۰/۲۸۶	-۴/۵۸۰	۰/۰۰۰

جدول ۸ به بررسی معادله رگرسیون می‌پردازد همان‌طور که از نتایج مشاهده می‌شود سه متغیر نوآوری آموزشی، برخورداری از حمایت معلم و وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان وارد معادله رگرسیون شده‌اند. که مقدار بتای مشاهده شده برای متغیر نوآوری آموزشی برابر با ۰/۳۲، برای برخورداری از حمایت معلم برابر با ۰/۴۳ و در نهایت برای وابستگی متقابل میان دانش‌آموزان برابر با ۰/۲۸ - می‌باشد. بدین معنی که با یک واحد تغییر در هر کدام از سه متغیر جو روانی - اجتماعی به اندازه مقدار بتای آن متغیر تغییر می‌کند. و مقدار t محاسبه شده برای هر کدام از متغیرها در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشد بنابراین با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت که هر سه متغیر قدرت پیش‌بینی خلاقیت را دارند. بر اساس مقادیر بتا جدول ۸، معادله رگرسیون را می‌توان به شرح زیر نوشت.

\bar{Y} خلاقیت = (مقدار ثابت) $17/938$ + (نوآوری آموزشی) $0/322$ + (برخوردراری از حمایت معلم) $0/434$ + (وابستگی متقابل میان دانش آموزان) $-0/286$.

جدول ۹. خروج متغیرها از معادله رگرسیون

شاخص‌های آماری متغیرها	مقدار بتا	مقدار t	سطح معناداری	ضریب همبستگی پاره‌ای
مشارکت	۰/۰۵۲	۱/۰۸۴	۰/۲۷۹	۰/۰۵۶
اهمیت دادن به کار و تکلیف	۰/۰۷۸	۱/۵۴۹	۰/۱۲۲	۰/۰۸۰
نظم و سازماندهی به مطالب	-۰/۰۸۶	-۱/۲۴۵	۰/۲۱۴	-۰/۰۶۴
کار بست قوانین و مقررات	-۰/۰۷۰	-۱/۵۱۹	۰/۱۳۰	-۰/۰۷۸

همان طور که از نتایج جدول ۹ مشاهده می‌شود متغیرهای مشارکت، اهمیت دادن به کار و تکلیف، نظم و سازماندهی به مطالب، و کار بست قوانین و مقررات توانایی پیش بینی خلاقیت را نداشته‌اند، که سطح معناداری آنها بیشتر از $0/05$ بوده و بنابراین از معادله رگرسیون خارج شده‌اند.

بحث و نتیجه گیری

هدف از این پژوهش، ارزیابی جوّ روانی- اجتماعی کلاس درس در شناسایی ساختار درونی مدرسه و ارتباط آن با خلاقیت دانش آموزان بود. یافته‌ها بر پایه پرسش‌های پژوهش، عبارتند از:

- ۱- به طور کلی نمره میانگین جوّ بیانگر این است که، جوّ متوسط و نسبتاً مطلوب بر فضای کلاس‌ها حاکم است و بین نظرات موافق و مخالف تفاوت معنادار وجود دارد.
- ۲- برخی از مؤلفه‌های جوّ روانی- اجتماعی از قبیل، نوآوری آموزشی، برخورداری از حمایت معلم، و وابستگی متقابل میان دانش آموزان توان پیش بینی خلاقیت را داشته‌اند.

به طور کلی نتایج این پژوهش نشان می‌دهد دانش آموزان از جو موجود رضایت چندانی ندارند و این جو انتظارات آنها را برآورده نمی‌سازد و فاصله آن با جو مطلوب تقریباً زیاد است. با توجه به اینکه جو کلاس تصمیم گیرنده و تعیین کننده یادگیری و رفتار کلاسی می‌باشد و به طور کلی بر عملکرد دانش آموزان تأثیر دارد باید در جهت حذف این فاصله (فاصله بین جو موجود و جو مطلوب) تدبیری اندیشید. دست‌یابی به جو مطلوب باعث افزایش سلامت روان و رضایت فرد از زندگی به عنوان موجودی سازگار با خود می‌شود. همچنین تعامل افراد در کلاس متأثر از جو روانی اجتماعی حاکم بر کلاس می‌باشد که در صورت داشتن شکل مطلوب برای رشد همه جانبه فراگیران داشتن جو مناسب و مبتنی بر مشارکت، همکاری و صمیمیت در کلاس ضروری می‌باشد. از طرف دیگر با توجه به اینکه برخی از مؤلفه‌های جو روانی - اجتماعی قادر به پیش‌بینی خلاقیت هست، به عبارتی دیگر مؤلفه‌های از قبیل نوآوری آموزشی، برخورداری از حمایت معلم و وابستگی متقابل میان دانش آموزان به عنوان متغیر مستقل جزئی از تغییرات خلاقیت را به عنوان متغیر وابسته تبیین می‌کنند، در نتیجه این، باید در کلاس‌های درس به منظور شکوفایی استعدادها و خلاقیت دانش آموزان محیط عاطفی، مبتنی بر احترام متقابل، مبتنی بر ارتباطات هدایت شده، صمیمی، گرم، و نوآور و سازنده (تغییر در محتوا، روش، ابزار و غیره) به وجود آید.

با توجه به یافته‌های تحقیق و استفاده مطلوب از فضای روانی اجتماعی کلاس برای رشد خلاقیت دانش آموزان می‌توان پیشنهاداتی را به شرح زیر ارائه کرد:

- ۱- استفاده از انواع روش‌های فعال تدریس (از قبیل بحث گروهی، تفحص گروهی، بازی‌های آموزشی، تحقیق، گزارش‌های گروهی) به منظور ایجاد جو انعطاف پذیر در کلاس، مشارکت دانش آموزان و پاسخگویی به نیازهای دانش آموزان.
- ۲- یادگیری اسامی شاگردان به گونه‌ای که احساس خودمانی بین معلم و دانش آموزان ایجاد شود و از این طریق دانش آموزان در کلاس مشارکت بیشتر خواهند داشت، و با معلم بیشتر ارتباطات شخصی برقرار خواهند کرد.

- ۳- ایجاد واحد های کوچک تر در کلاس به گونه ای که حداکثر انگیزه برای یادگیری و انجام تکالیف ایجاد شود.
- ۴- عدم تبعیض معلم در برخورد با دانش آموزان به گونه ای که اعتماد متقابل بین معلم و دانش آموزان ایجاد شود.
- ۵- ترویج احترام متقابل در کلاس به منظور افزایش یادگیری خود قاعده و کارآمدی تحصیلی.
- ۶- شناسایی فیلترها و صافی های که ممکن است مانع روابط مثبت بین معلم و دانش آموز شود.
- ۷- ایجاد ارتباطات هدایت شده و متقابل میان دانش آموز و هم کلاسی ها و میان معلم و دانش آموزان.
- ۸- استفاده معلم از تماس های چشمی و حرکات بدنی مناسب و همچنین بهره بردن از کلمات و عبارات شوق انگیز و ارزش دهنده و آرامش بخش در کلاس (برقراری ارتباط مؤثر و مثبت با دانش آموزان).
- ۹- دنبال کردن یک برنامه تحصیلی و آموزشی که تنها مروج علمی نباشد، بلکه اجتماعی و همچنین یادگیری عاطفی را ترویج دهد.
- ۱۰- فراهم آوردن جو عاطفی، گرم، صمیمی و امن به منظور جلوگیری از تخریب خلاقیت دانش آموزان.
- ۱۱- متنوع کردن کلاس از نظر فعالیت های یادگیری.
- ۱۲- تغییر در روش، محتوا، ابزار و وسایل آموزشی و کاربرد آنها.
- ۱۳- استفاده از فناوری های جدید در فرایند تدریس و کلاس درس.

منابع

- آماییل، ترزا. شکوفایی خلاقیت. ترجمه حسن قاسم زاده و پروین عظیمی (۱۳۸۱). تهران: نشر دنیای نو.
- بازرگان، زهرا (۱۳۷۳). بررسی وضعیت تکلیف شب در مقطع ابتدایی شهر تهران از نظر دانش آموزان، اولیا و معلمان. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- حسینی، افضل السادات (۱۳۸۸). یادگیری خلاق، کلاس خلاق (شیوه‌های عملی در پرورش خلاقیت). تهران: انتشارات مدرسه.
- رضایی، خیرالنساء (۱۳۸۲). بررسی مقایسه‌ای رابطه جوّ سازمانی و بروز خلاقیت در دبیران مقطع متوسطه شهرستان شاهرود. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی سمنان.
- علاقه بند، علی (۱۳۸۸). مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی. تهران: انتشارات روان.
- ماهر، فرهاد؛ آقایی، اصغر؛ برجعلی، احمد؛ و روحانی، عباس. (۱۳۸۶). ارزشیابی توصیفی با نظام سنتی بر اساس جوّ کلاس، ویژگی‌های عاطفی و میزان خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی. مجله دانش و پژوهش در علوم تربیتی، ۱۴، ۷۱-۹۲.

- Bloom, B. S. (1964). Stability and change in human characteristics. New York: Johan Wiley and Sons, Inc.
- Fraser, B. J. & Walberg, H. J. (1991). Educational environments: Evaluation, antecedents and consequences. Oxford: Pergamon Press.
- Fraser, B. J. (1998). Classroom environment instruments: Development, validity, and applications. *Learning Environments Research*, 1, 7-10.
- Fraser, B. J. (1981). Predictive validity of an individualized classroom environment questionnaire. *Alberta Journal of Educational Research*, 27, 240-251.
- Freiberg, H. J. (Ed.) (1999). School climate: Measuring, improving, and sustaining healthy learning environments. London: Falmer Press.
- Hearn, J. C. & Moos, R. H. (1978). Subject Matter and Classroom Climate: A Test of Holland's Environmental Propositions. *American Educational Research Journal*. 15(1), 111-124.
- Hill, K. G., & Amabile, T. M. (1993). A social psychological perspective on creativity: Intrinsic motivation and creativity in the classroom and workplace.
- Isaksen, M. & Kocoska, J. (2010). The influence of the simulation strategy over the improvement of the classroom climate. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2. 3751-3754.

- Langram, C. M. (1997). Adolescent Voices—Who's Listening? *Prufrock Journal*, 8(4), 189-199.
- Moos, R. H. & Trickett, E. J. (1974). *Classroom environment scale manual*. California: Palo Alto consulting psychologists press.
- Moos, R. H. (1979). *Evaluating educational environments*. Washington: Jossy-Bass Publishers.
- Morganett, L. (1991). Good teacher-student relationships: A key element in classroom motivation and management. *Education*, 112(2), 260-262.
- Newberry, M., & Davis, H. A (2008). The role of elementary teachers' conceptions of closeness to students on their differential behaviour in the classroom. *Teaching and Teacher Education*, 24(8), 1965-1985.
- Owens, R. J. (1987). *Organizational Behavior education*. Prentice-Hall.
- Rice, G. (2003). The challenge of creativity and culture: a framework for analysis with application to Arabian Gulf firms. *International Business Review*, 12(4), 461-477.
- Rice, G. (2006). Individual values, organizational context, and self-perceptions of employee creativity: Evidence from Egyptian organizations. *Journal of Business Research*, 59(2), 233-241.
- Richardson, A. G. (1988). Classroom learning environment and creative performance: Some differences among Caribbean territories. *Educational Research*, 30, 224-227.
- Shapiro, S. (1993). Strategies that create a positive classroom climate. *The Clearing House*, 67(2), 91-97.
- Shaughnessy, M. F. (1991). The supportive educational environment for creativity. ERIC Document Reproduction Service, NO. ED 360 080.
- Stojanova, B. (2010). Development of creativity as a basic task of the modern educational system. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 3395-3400.
- Tagiuri, R. (1968). *The concept of organizational climate*. Harvard university press.
- Torrance, E. P. & Myers, R. E. (1970). *Creative learning and teaching*. New York, NY: Dodd, Mead, & Company.
- Walberg, H. (1969). Social environment as a mediator of classroom learning. *Journal of Educational Psychology*, 60, 443-446.